UG PS S4-02
(DSC)

চাৰি বছৰীয়া স্নাতক পাঠ্যক্ৰম

(চি.বি.চি.এছ্এন ই পি ২০২০ অনুসৰি)

চতুৰ্থ ষাণ্মাসিক

সমসাময়িক আন্তর্জাতিক ৰাজনীতি

ৰাজনীতি বিজ্ঞান

সূৰ্য কুমাৰ ভূঞা সমাজ বিজ্ঞান অধ্যয়ন সত্ৰ

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

অধ্যাপক ধ্রুব প্রতিম শর্মা, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

অধ্যাপক জ্যোতিৰাজ পাঠক, কুমাৰ ভাস্কৰ বর্মা সংস্কৃত আৰু পু�ৰাতত্ব অধ্যয়ন বিশ্ববিদ্যালয়।

ড° শান্তণু চক্রৱর্তী (অৱসৰপ্রাপ্ত), কটন বিশ্ববিদ্যালয়

সমন্বয়ৰক্ষী ঃ ড° অভিজিৎ ভূঞা, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	*অৱিহণা যোগাইছে*	*ভাষান্তৰকাৰী*
১,৯	**ড° ডেইজী ৰাণী তালুকদাৰ,** আইকন একাডেমী	অধ্যায় **১, ৪– গীতাঞ্জলী মেধি,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
২,৫	**ড°চন্দন ঠাকুৰীয়া,** হৰি গায়ত্রী দাস মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী	অধ্যায় **২, ৫– ড°চন্দন ঠাকুৰীয়া,** হৰি গায়ত্রী দাস মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী
		অধ্যায় **৩**– দীপাঞ্জলী শর্মা, গুৱাহাটী
৪	**কৃষ্ণ মণি শর্মা,** জে.বি. আইন মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী	অধ্যায় **৫– মধুমিতা মিশ্র,** গুৱাহাটী
৬	**ৰশ্মি ভট্টাচার্য,** সন্দিকৈ ছোৱালী মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী	অধ্যায় **৬,৭– সুৰশ্রী পাঠক,** গুৱাহাটী
৭	**উর্মিমালা সেনগুপ্ত,** প্রাক্তন গৱেষণা সহায়ক, OKDISCD, গুৱাহাটী	
৮	**ড°টুটুমণি ভূঞা,** চিনামৰা কলেজ, যোৰহাট	অধ্যায় **৮– ড° টুটু মণি ভূঞা,** চিনামৰা কলেজ, যোৰহাট
১০–18	**ড° সব্যসাচী মহন্ত,** গড়গাওঁ মহাবিদ্যালয়	অধ্যায় **৯– ড°জাহ্নৱী দেৱী,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক বিশ্ববিদ্যলয়
		অধ্যায় **১০,১৩,১৪– পংকজ কুমাৰ কলিতা,** অসম ডন বস্কো বিশ্ববিদ্যালয়
		অধ্যায় **১১,১২– অর্ণৱ শর্মা** এছ.ৰি. দেওৰা মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী

সম্পাদনা ঃ

বিষয়বস্তু সম্পাদনা	ঃ	**অধ্যাপক ধ্রুৱ প্রতিম শর্মা**, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় **২, ৩, ৫,৯,১১,১৪**)
		ড° **শুভ্রজিৎ কোঁৱৰ**, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় **৬, ৭**)
		অধ্যাপক বিপুল দাস, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় **১, ৪, ৮,১০,১২,১৩**)
ভাষা সম্পাদনা	ঃ	**অধ্যাপক বিপুল দাস,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় **১,৩,৪**)
		ড°মেঘনা চৌধুৰী, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় **২,৫,৬,৭**)
		ড°নিভা ৰাণী ফুকন, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় **৮,৯,১১,১২,১৩,১৪**)
		ড° অভিজিৎ ভূঞা, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্তবিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় **১০**)
গাঁথনিক সম্পাদনা	ঃ	**ড° অভিজিৎ ভূঞা,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্তবিশ্ববিদ্যালয়

জানুৱাৰী', ২০২৫

ISBN NO: 978-93-89123-07-4

This Self Learning Material (SLM) of the Krishna Kanta Handiqui State University is made available under a Creative Commons Attribution-Non Commercial-ShareAlike4.0 License (International): http.//creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0.

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

মুখ্য কার্যালয় ঃ পাটগাওঁ, ৰাণী গেট, গুৱাহাটী-৭৮১০১৭

নগৰ কার্যালয় ঃ ৰেচম নগৰ, খানাপাৰা, গুৱাহাটী -৭৮১০২২, Web : www.kkhsou.ac.in

এই শিক্ষণ সামগ্রী প্রস্তুতিৰ বাবে আর্থিক অনুদান আগবঢ়োৱা

দূৰ শিক্ষা সংস্থা, বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ ওচৰত বিশ্ববিদ্যালয় কৃতজ্ঞ

বিষয়সূচী

অধ্যায় ১ ঃ **প্রথম বিশ্বযুদ্ধ আৰু দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধ** ৭-২৩

প্রথম বিশ্বযুদ্ধ (১৯১৪-১৯১৮) - কাৰণ আৰু পৰিণাম ঃ প্রথম বিশ্বযুদ্ধৰ কাৰণ, প্রথম বিশ্বযুদ্ধৰ পৰিণাম; দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধ (১৯৩৯-১৯৪৫) - কাৰণ আৰু পৰিণাম ঃ দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ কাৰণ, দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ পৰিণাম

অধ্যায় ২ ঃ **শীতল যুদ্ধ** ২৪-৩৬

শীতল যুদ্ধ— ইয়াৰ উৎপত্তি আৰু অর্থ ; শীতল যুদ্ধৰ পর্যায়সমূহ ঃ শীতল যুদ্ধৰ ফলাফল

অধ্যায় ৩ ঃ **আন্তর্জাতিক ৰাজনীতিত সংঘাত আৰু সহযোগিতা** ৩৭-৫০

সংঘাতৰ অর্থ ঃ সংঘাতৰ বৈশিষ্ট্য আৰু প্রকাৰ, শান্তিৰ অর্থ ; আন্তর্জাতিক ৰাজনীতিত সহযোগিতাৰ অর্থ আৰু গুৰুত্ব ; সংঘাত ব্যৱস্থাপনা আৰু সংঘাত প্রশমন ঃ সংঘাত ব্যৱস্থাপনাৰ অর্থ, সংঘাত প্রশমনৰ অর্থ

অধ্যায় ৪ ঃ **আন্তর্জাতিক সংস্থাৰ পৰিচয়** ৫১-৬৮

অর্থ আৰু পৃষ্ঠভূমি ঃ আন্তর্জাতিক সংস্থাৰ অর্থ, পৃষ্ঠভূমি ; আন্তর্জাতিক সংস্থাৰ প্রকাৰ, গুৰুত্বপূর্ণ আন্তর্জাতিক চৰকাৰী সংস্থা আৰু আন্তর্জাতিক অনা-চৰকাৰী সংস্থা

অধ্যায় ৫ ঃ **ৰাষ্ট্রসংঘ** ৬৯-৮৬

ৰাষ্ট্রসংঘৰ উৎপত্তি, লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্যসমূহ ঃ ৰাষ্ট্রসংঘৰ উৎপত্তি , ৰাষ্ট্রসংঘৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্যসমূহ; ৰাষ্ট্রসংঘৰ সদস্যভুক্তি; ৰাষ্ট্রসংঘৰ গঠন; আন্তঃৰাষ্ট্রীয় ক্ষেত্রত ৰাষ্ট্রসংঘৰ ভূমিকা ঃ ৰাষ্ট্রসংঘৰ ভৰিষ্যৎ

অধ্যায় ৬ ঃ **গোষ্ঠী নিৰপেক্ষ আন্দোলন** ৮৭-১০৫

গোষ্ঠী নিৰপেক্ষতাৰ অর্থ আৰু সংজ্ঞা ঃ গোষ্ঠী নিৰপেক্ষতাৰ অর্থ, গোষ্ঠী নিৰপেক্ষতাৰ সংজ্ঞা , গোষ্ঠী নিৰপেক্ষতাৰ বৈশিষ্টসমূহ, গোষ্ঠী নিৰপেক্ষতাৰ উৎপত্তিৰ কাৰণ; গোষ্ঠী নিৰপেক্ষ আন্দোলনৰ সমালোচনাত্মক মূল্যায়ণ; গোষ্ঠী নিৰপেক্ষ আন্দোলনৰ বিভিন্ন সম্মিলন আৰু শীর্ষ সম্মিলন ঃ একবিংশ শতিকাৰ গোষ্ঠী নিৰপেক্ষ আন্দোলনৰ প্রাসংগিকতা

অধ্যায় ৭ ঃ **আঞ্চলিক সংস্থা** ১০৬-১২২

ইউৰোপীয় সংঘ ঃ ইউৰোপীয় সংঘৰ গঠন, ইউৰোপীয় সংঘৰ গাঁথনি, ইউৰোপীয় সংঘ আৰু ভাৰত; দক্ষিণ এছিয়াৰ আঞ্চলিক সহযোগিতা সংগঠন (ছার্ক- SAARC) ঃ ছার্কৰ গঠন ছার্কৰ মুখ্য প্রতিষ্ঠানসমূহ, ছার্কে সন্মুখীন হোৱা সমস্যাসমূহ, ছার্কৰ উন্নত ভৰিষ্যতৰ কাৰণে পৰামশ;
দক্ষিণ পূব এচিয়াৰ ৰাষ্ট্রসমূহৰ আঞ্চলিক সংগঠন (এচিয়ান- ASEAN) ঃ এচিয়ানৰ গঠন, এচিয়ানৰ উদ্দেশ্য আৰু নীতিসমূহ, এচিয়ানৰ ভূমিকা

অধ্যায় ৮ ঃ **বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থা, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্ৰানিধি আৰু বিশ্ববেংক** ১২৩-১৩৯
বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থা (World Trade Organization) ঃ বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থাৰ পটভূমি, বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থাৰ সদস্যপদ, বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থাৰ নীতি, বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থাৰ কার্যাৱলী বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থাৰ ভূমিকা; আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্ৰানিধি (International Monetary Fund) ঃ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্ৰানিধিৰ পটভূমি, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্ৰানিধিৰ উদ্দেশ্য, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্ৰানিধিৰ গঠন, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্ৰানিধিৰ কার্যাৱলী, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্ৰানিধিৰ মূলধন, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্ৰানিধিৰ ভূমিকা; বিশ্ব বেংক (World Bank), বিশ্ব বেংকৰ পটভূমি, বিশ্ব বেংকৰ গঠন, বিশ্ব বেংকৰ কার্যাৱলী আৰু উদ্দেশ্য, বিশ্ব বেংকৰ নির্দেশক বিধিসমূহ, বিশ্ব বেংকৰ মূলধন, বিশ্ব বেংকৰ ভূমিকা

অধ্যায় ৯ ঃ **নৱ উত্থিত বিশ্ব দৃশ্যপট** ১৪০-১৫০

ছোভিয়েট ইউনিয়নৰ খণ্ডিতকৰণ (disintegration) আৰু শীতল যুদ্ধৰ সমাপ্তি; নৱ উত্থিত বিশ্ব দৃশ্যপট ঃ সাম্প্রতিক ধাৰা

অধ্যায় ১০ ঃ **ভাৰতৰ বৈদেশিক নীতি** ১৫১-১৬৩

ভাৰতৰ বৈদেশিক নীতিৰ নির্ধাৰক; ভাৰতৰ বৈদেশিক নীতিৰ লক্ষ্যসমূহ; ভাৰতৰ বৈদেশিক নীতিৰ নীতিসমূহ

অধ্যায় ১১ ঃ **ভাৰত আৰু আমেৰিকাৰ সম্বন্ধ** ১৬৪-১৭৫
ভাৰত - আমেৰিকাৰ সম্পর্ক - ইতিহাস, স্তৰ আৰু বর্তমানৰ স্থিতি ঃ ঐতিহাসিক পটভূমি, ভাৰত-আমেৰিকাৰ শীতল যুদ্ধকালীন সম্পর্ক, ১৯৬২ চনৰ পৰৱর্তী সময়ত ভাৰত-আমেৰিকাৰ সম্বন্ধ, ১৯৬৫ চনৰ পৰৱর্তী ভাৰত-আমেৰিকাৰ সম্বন্ধ, ১৯৭১ চনৰ পৰৱর্তী ভাৰত-আমেৰিকাৰ সম্বন্ধ, শীতল যুদ্ধৰ পৰৱর্তী সময়ত ভাৰত-আমেৰিকাৰ সম্বন্ধ, পাৰমাণবিক শক্তি অ-প্রসাৰ চুক্তি আৰু ভাৰত- আমেৰিকাৰ সম্বন্ধ, মানৱ অধিকাৰ আৰু ভাৰত-আমেৰিকাৰ সম্পর্ক, বর্তমান সময়ত ভাৰত-আমেৰিকাৰ সম্বন্ধ

অধ্যায় ১২ ঃ **ভাৰত আৰু চীনৰ সম্বন্ধ** ১৭৬-১৯২
ভাৰত-চীনৰ সম্পর্ক - ইতিহাস, বিভিন্ন স্তৰ আৰু সাম্প্রতিক অৱস্থা ঃ ইতিহাস, তীব্বর্তৰ সমস্যা, পঞ্চশীল চুক্তি, তীব্বর্তৰ আন্দোলন, চীন-ভাৰতৰ সীমা সংর্ঘষ ভাৰত-চীনৰ যুদ্ধ, ১৯৬২, কলম্বো প্রস্তাৱ, ১৯৬২ চনৰ যুদ্ধ (১৯৬৫-২০০০)ৰ পাছত চীন-ভাৰতৰ সম্পর্ক, সমকালীন সময়ৰ ভাৰত-চীনৰ সম্পর্ক, ডকলাম বিবাদ, ২০১৭

অধ্যায় ১৩ ঃ **ভাৰত আৰু পাকিস্তানৰ সম্বন্ধ** ১৯৩-২০৮

ভাৰত-পাকিস্তানৰ সম্পৰ্ক - ইতিহাস, বিভিন্ন স্তৰ আৰু সাম্প্ৰতিক অৱস্থা ঃ
স্বাধীনতাৰ সময়ত ৰোপিত হোৱা সংঘাতৰ বীজ, কাশ্মীৰ বিবাদ, পানী বিবাদ, ১৯৬৫ চনৰ ভাৰত-পাকিস্তান যুদ্ধ, ১৯৭১ চনৰ ভাৰত-পাকিস্তান যুদ্ধ ঃ বাংলাদেশ সংকট, চিমলা চুক্তি ১৯৭২, চিমলা চুক্তিৰ পিছত ভাৰত-পাকিস্তানৰ সম্পৰ্ক, ১৯৯৮ আণৱিক পৰীক্ষণৰ পিছত ভাৰত-পাকিস্তানৰ সম্পৰ্ক

অধ্যায় ১৪ ঃ ভাৰত আৰু বাংলাদেশৰ সম্বন্ধ ২০৯-২২৩

ভাৰত-বাংলাদেশৰ সম্পৰ্ক ঃ ইতিহাস, বিভিন্ন স্তৰ আৰু সাম্প্ৰতিক অৱস্থা ঃ বাংলাদেশৰ সৃষ্টি, ভাৰত বাংলাদেশ বন্ধুত্ব আৰু শান্তি চুক্তি, ১৯৭২, ভাৰত বাংলাদেশ বাণিজ্য চুক্তি, ১৯৭২ শ্বেখ মুজিবুৰ ৰহমানৰ হত্যা আৰু ভাৰত বাংলাদেশৰ সম্পৰ্ক, গংগাৰ পানী ভাগ-বিতৰণ আৰু ফাৰাক্কা নদীবান্ধ নতুন মোৰে দীপপুঞ্জ বিবাদ, অন্যান্য দ্বিপাক্ষিক বিষয়সমূহ, সাম্প্ৰতিক সময়ত ভাৰত-বাংলাদেশৰ সম্পৰ্ক, লাহোৰ ঘোষণা, কাশ্মীৰ যুদ্ধ, সাম্প্ৰতিক সময়ত ভাৰত পাকিস্তানৰ সম্পৰ্ক

পাঠ্যবিষয়ৰ পৰিচয়

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্নাতক মহলাৰ ৰাজনীতি বিজ্ঞান বিষয়ৰ চতুর্থ ষান্মাসিকৰ এইটো পাঠ্যবিষয়টোৰ শিৰোনাম হ'ল 'সমসাময়িক আন্তর্জাতিক ৰাজনীতি।' পাঠ্যবিষয়টোত মুঠ ১৪ টা অধ্যয় আছে।

সমসাময়িক যুগত বিশ্ব ৰাজনীতিৰ গতিবিধি সলনি কৰা সবাতোকৈ তাৎপর্যপূর্ণ ঘটনা দুটা হ'ল প্রথম আৰু দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধ। সেয়েহে 'সমসাময়িকি বিশ্বৰ আন্তর্জাতিক ৰাজনীতি' শীর্ষক এই পাঠ্যবিষয়টো প্রথম আৰু দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ কাৰণ তথা ফলাফলৰ আলোচনাৰে আৰম্ভ কৰা হৈছে।

বর্তমানৰ বিশ্বখনত, বিশেষকৈ দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ ওৰ পৰাৰ পাচত ৰাষ্ট্রবোৰে শান্তি আৰু উন্নয়নৰ স্বার্থত পাৰস্পৰিক সহযোগিতাৰ মাত্রা বৃদ্ধি কৰিছে। বিভিন্ন ক্ষেত্রৰ বিভিন্ন স্তৰত বিভিন্ন আন্তর্জাতিক সংস্থাই কাম-কাজ চলাই থকাটোৱেই এই কথাৰ প্রমাণ।

ৰাষ্ট্রসংঘৰ প্রধান দায়িত্ব হ'ল বিশ্বত শান্তি বর্তি থকাটো সুনিশ্চিত কৰা। এই ক্ষেত্রত সামূহিক সুৰক্ষাৰ নীতিটো গুৰুত্বপূর্ণ হৈ পৰিছে। সেয়েহে এই পাঠ্যবিষয়টোত সামূহিক সুৰক্ষাৰ অর্থ, ৰাষ্ট্রসংঘ আৰু সামূহিক সুৰক্ষা, ৰাষ্ট্রসংঘ আৰু শান্তি অভিযান আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

পাঠ্যবিষয়টোত আঞ্চলিক সহযোগিতা বৃদ্ধিৰ হকে কাম কৰি থকা তিনিটা অতি গুৰুত্বপূর্ণ আঞ্চলিক সংস্থাৰ বিষয়েও বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে। এই সংস্থা তিনিটা হ'ল ইউৰোপীয়ান ইউনিয়ন (EU), দক্ষিণ এচীয় আঞ্চলিক সহযোগিতা সংস্থা (SAARC) আৰু দক্ষিণ-পূৱ এচীয় ৰাষ্ট্রবোৰৰ সংগঠন (ASEAN)। বিশ্বশান্তি বর্তাই ৰাখিবলৈ বিশ্বৰ দেশবোৰৰ বিত্তীয় সুস্থিৰতা নিশ্চিত কৰাৰ লগতে স্বচ্ছ আৰু পক্ষপাতিত্বহীন বাণিজ্যিক অনুশীলনবোৰৰ প্রচলন ঘটাব লাগিব। সেয়েহে পাঠ্যবিষয়টোত তিনিটা প্রধান বিশ্বজনীন বিত্তীয় প্রতিষ্ঠানৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। প্রতিষ্ঠানকেইটা হ'ল- বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থা (WTO), আন্তর্জাতিক মুদ্রা নিধি (IMF) আৰু বিশ্ববেংক (WB)।

শীতল যুদ্ধৰ সামৰণি পৰাৰ লগে লগে এক নতুন বিশ্ব শৃংখলাৰ সূত্রপাত হৈছিল। পাঠ্যবিষয়টোত শীতল যুদ্ধৰ পৰৱর্তী সময়ত উত্থান ঘটা বিশ্ব শৃংখলাটোৰ আলোচনাক স্থান দিয়া হৈছে। অন্য সার্বভৌম ৰাষ্ট্রবোৰৰ দৰে ভাৰতেও নিজাববীয়াকৈ এটা বৈদেশিক নীতি গ্রহণ কৰিছে। এই নীতি অনুসৰি ভাৰতে নিজৰ ৰাষ্ট্রীয় স্বার্থ সুৰক্ষিত ৰাখি বিশ্ব শান্তিলৈ অৱদান আগবঢ়াই অন্য ৰাষ্ট্রৰ সৈতে সুসম্পর্ক ৰক্ষা কৰে। ভাৰতৰ বৈদেশিক নীতিক বহুকেইটা কাৰকে প্রভাৱিত তথা নির্ণয় কৰে। পাঠ্যবিষয়টোত ভাৰতৰ বৈদেশিক নীতিৰ মৌলিক লক্ষ্য তথা উদ্দেশ্যবোৰ বিতংকৈ আলোচনা কৰা হৈছে। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্র, চীন, পাকিস্তান আৰু বাংলাদেশৰ দৰে দুখনমান ৰাষ্ট্রৰ সৈতে থকা ভাৰতৰ সম্পর্কৰ আলোচনাৰে পাঠ্যবিষয়টোৰ সামৰণি মৰা হৈছে।

এই পাঠ্যবিষয়টি অধ্যয়ন কৰোঁতে মূল পাঠৰ সোঁ তথা বাওঁফালে কিছুমান আয়তাকাৰ বাকচ লক্ষ্য কৰিব। এইবোৰত মূল পাঠত থকা নতুন শব্দ আৰু পৰিভাষাসমূহৰ অর্থ সন্নিবিষ্ট হৈছে। সেইদৰে — 'জানি থোৱা ভাল' বাকচবোৰত মূল পাঠৰ সৈতে জড়িত কিছু গুৰুত্বপূর্ণ তথ্যৰ সম্ভেদ আছে। প্রতিটো অধ্যায়ত থকা 'চিন্তা-চর্চা কৰক' সমূহে অধ্যয়ন অধিক সক্রিয় আৰু ফলপ্রসূ হোৱাত সহায় কৰিব। আকৌ, 'অগ্রগতি নিৰীক্ষণ'যোগে আগবঢ়োৱা প্রশ্নাৱলীয়ে অধ্যয়নৰ অগ্রগতি সম্পর্কে স্ব-পৰীক্ষণৰ সুবিধা দিব। অধ্যয়নৰ লগে লগে উক্ত প্রশ্নাৱলীৰ উত্তৰসমূহ লিখি শেষত দিয়া 'অগ্রগতিৰ খতিয়ান'ৰ সৈতে ৰিজাই চোৱাটো অধিক লাভদায়ক হ'ব। অধ্যায়টিত আলোচিত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ বিষয়ে বিস্তৃত অধ্যয়নৰ বাবে 'অধিক জানিবলৈ' শিতানত উল্লেখ থকা গ্রন্থসমূহ সাৰথিস্বৰূপ। অধ্যায়বোৰৰ শেষত 'আৰ্হি প্রশ্ন' হিচাপে কেইটিমান প্রশ্নৰ আৰ্হিও তুলি দিয়া হৈছে।